Granskning och värdering i kontrollen

Här ger Livsmedelsverket vägledning om hur kraven i lagstiftningen kan uppnås. Vägledningen är inte bindande och utesluter inte andra sätt att uppfylla kraven.

Att kontrollera en verksamhet är att verifiera om verksamhetsutövaren följer reglerna. Inspektören ska alltid utgå från lagstiftningen och från planen för vad som ska kontrolleras.

Utreda och undersöka

Oavsett vilken kontrollmetod som används handlar en kontroll av att kontrollmyndigheten samlar in fakta och utifrån denna gör en bedömning av om lagstiftningen är uppfylld på de områden som kontrollerats.

Inspektören ska samla iakttagelser som tillsammans gör det möjligt att bedöma om reglerna följs eller inte. Inspektören använder sig av olika ”verktyg”. Inspektören kan titta, lukta, känna, mäta, väga, granska dokumentation, ta prover för analys och ställa frågor till olika personer för att ta reda på hur något fungerar.

Inspektören ska var objektiv, saklig och respektfull. Det är viktigt att inspektören inte har en förutfattad mening om resultatet. Det är inte åsikter som är avgörande. Kontrollen sker mot lagstiftningens krav.

Inspektören gör iakttagelser genom att samla in information i form av:

- **Observationer** - iakttagelser som görs framför allt genom att använda synen. Det kan till exempel vara att titta på hur personer arbetar eller på skick och utformning av lokaler. Ibland kan det också innebära att lyssna, lukta, eller kanske känna med handen.
- **Muntlig information** - information inspektören får genom att prata med människor. Inspektören kan tala med ansvariga för företaget, eller intervjua personalen som arbetar i verksamheten. Många gånger kan inspektören behöva prata med personer som har olika funktioner i verksamheten för att verifiera att uppgifter stämmer. Informationen kan även komma från andra personer som beskriver hur något går till på en viss plats.
- **Dokumentation** - olika former av dokumenterad information. Det kan vara rapporter, manualer och instruktioner, men också webbplatser, datasystem eller foton. Iakttagelser från dokumentation kan samlas in före ett besök på plats eller under ett kontrollbesök. Om inspektören ställer frågor om en viss process kan företagen vilja redovisa sitt arbete genom att visa dokumentation. Viss lagstiftning ställer också krav på dokumentation.
- **Jämförelser och sammanställd information** – information inspektören skapar själv. Det kan handla om jämförelser av olika uppgifter, beräkningar eller analyser och logiska slutsatser. Ett exempel kan vara att inspektören, baserat på dokument om spårbarhet, gör massbalansberäkningar för att bedöma om, eller hur, spårbarheten av ett visst livsmedel fungerar.

Läs mer om olika metoder och tekniker som kan användas i länken nedan.

Kontrollmetoder

Anpassa kontrollen

Inspektören kan behöva anpassa kontrollen efter omständigheterna. Om en viss aktivitet som inspektören tänkt kontrollera, till exempel nedkylning, inte pågår för tillfället kan kontrollen behöva planeras om - förhoppningsvis hade inspektören redan i sitt förberedelsearbete tänkt igenom vad som skulle kunna kontrolleras i stället.

Det kan också vara så att en person inspektören planerat att prata med inte finns på plats vilket innebär att inspektören kan behöva prata med andra, eller fråga efter dokument som kan ge den information som behövs.

Om en viss typ av dokument, som inspektören planerat att granska, inte finns så måste de ersättas med någon annan informationskälla, eller så kan inspektören behöva fundera över vad det innebär att denna dokumentation inte finns.

Inspektören bör inte välja bort att kontrollera något för att livsmedelsföretagaren vill visa upp något annat. Inspektören bör börja med det som ingår i planen och om det finns tid, sedan gå igenom det företagaren vill visa.

Dokumentera

Inspektören behöver vara noggrann och dokumentera det som kontrolleras. Anteckna iakttagelser som verkar relevanta för den kontroll som planerats. Avgör senare vilka iakttagelser som ska användas vid bedömningen.

Inspektören bör dokumentera:

- Vilka personer som säger vad.
- Vilka tidpunkter/tidsperioder informationen avser.
- Vilka platser informationen avser.
- Vilka händelseförlopp som beskrivs.

Om inspektören planerar att använda dokument från företaget i sitt underlag bör dessa kopieras eller fotograferas. Inspektören bör även fotografera andra iakttagelser som är relevanta. Tänk på att det kan upplevas kränkande att fotografera väldigt mycket. De fotografier som inspektören tar blir också, i de allra flesta fall, allmänna handlingar. Inspektören bör därför bara fotografera det som verkligen behöver dokumenteras med bild.

Utredande samtal

Utredande samtal kan ge inspektören värdefull information, men ett grundproblem är att inspektören som utredare kan påverka uppgiftslämnaren. För att inspektören ska kunna göra bra iakttagelser är frågetekniken av stor betydelse.

Frågorna inspektören ställer bör vara öppna. Ställ frågor och lyssna aktivt. Beroende på vad som kommer fram kan inspektören behöva bryta ner de övergripande frågeställningarna och göra diverse vägval.

Samtala i kontrollprocessen

När inspektören misstänker avvikelse

När inspektören misstänker att det finns avvikelser måste misstanken bekräftas eller undanröjas.

Inspektören behöver då samla fler iakttagelser. Det kan till exempel handla om att kontrollera fler delar av verksamheten eller fler produkter. Inspektören kan också ställa följdfrågor eller prata med fler personer. I vissa fall kan inspektören behöva återkomma vid en annan tidpunkt för att fortsätta kontrollen.

Om inspektörens misstanke om avvikelse handlar om något som inte ingår i planen för det här kontrolltillfället så ska avvikelsen vara allvarlig för att inspektören ska gå vidare med att utreda misstanken. Avvikelsen kan anses vara allvarlig om den kan innebära “betydande risker för människors hälsa eller konsumentens intressen”.

Samtidigt får inspektören inte bortse från allvarliga avvikelser bara för att följa sin plan. Inspektören måste vara beredd på att göra justeringar och ändra den planerade kontrollen.

Ibland kan inspektören vilja notera iakttagelser och råd som givits kopplat till dessa även när förhållandena inte bedöms som avvikelse. Inspektören behöver då vara noga med att uttrycka sig så att det framgår att det inte handlar om avvikelser eller krav.

Värdera underlag

Nu är det dags för inspektören att sammanställa sina iakttagelser och presentera dem för verksamheten som då får en chans att bemöta dem. Detta sker vid det sammanfattande samtalet.

Samtala i kontrollprocessen

Inspektören ska lyssna på det som framförs av verksamheten. Om något är oklart behöver både inspektören och företagaren be om förtydliganden. Tänk på att saker kan lösas på flera olika sätt - var

öppen för det. Inspektören behöver notera/dokumentera det som kommer fram och vem som säger vad.

Livsmedelslagstiftningen är i stor utsträckning målstyrd vilket ställer höga krav på inspektörens bedömning, exempelvis när något ska vara tillräckligt, adekvat eller lämpligt. Inspektören ska göra helhetsbedömningar.

Det räcker sällan med bara en iakttagelse för att avgöra om livsmedelsföretagaren följer lagstiftningen eller inte. I de fall regelverket har tydliga ”ska-krav” är det lättare att konstatera avvikelse utifrån enskilda iakttagelser. Men även om enstaka iakttagelser tyder på att livsmedelsföretagaren inte följt lagstiftningen kan dessa iakttagelser bero på tillfälligheter.

Det finns några fallgropar inspektören behöver undvika vid värdering av iakttagelser som samlats in. Inspektören bör fråga sig:

- **Godtar och använder jag iakttagelser utan att de är rimligt säkerställda?** Går iakttagelserna att verifiera? Skulle en annan inspektör kunna göra samma iakttagelser? Är iakttagelserna korrekta och sakliga? Gjordes mätningen eller provtagningen på rätt sätt?
- **Är iakttagelserna ofullständiga, det vill säga inte tillräckliga?** Har jag sett det jag behöver? Ställt de frågor som behövs? Kan jag bedöma orsak och omfattning utifrån de iakttagelserna jag gjort?
- **Arbetar jag med vaga och substanslösa iakttagelser?** Är mina iakttagelser relevanta för det jag kontrollerar? Är de sakliga?
- **Är jag objektiv?** Söker jag enbart belägg för en viss uppfattning utan att vara öppen för iakttagelser som tyder på motsatsen, till exempel letar jag endast efter iakttagelser som talar för avvikelse eller iakttagelser som visar på efterlevnad?

Vid behov måste inspektören gå tillbaka och fortsätta sin kontroll för att samla in fler iakttagelser. Inspektörens bedömning ska grunda sig på relevanta och framför allt tillräckliga iakttagelser.

Inspektören ska nu avgöra om de iakttagelser som gjorts innebär att lagstiftningen följs eller inte. Jämför ”sakförhållandena” med ”rättsförhållandena” vilket helt enkelt betyder att inspektören jämför det den sett, hört, mätt och så vidare med kraven i lagstiftningen.

Det är viktigt att inspektören under kontrollen noterar och motiverar sina bedömningar. Den informationen används sedan i kontrollrapporten och i den fortsatta handläggningen av ärendet.

Senast uppdaterad 17 november 2026 Ansvarig grupp ROR_LLK